

Recensie: Randolph Clarke, *Omissions. Agency, Metaphysics, and Responsibility*, OUP, 2014

Doorgaans gaat het over wat we doen, en over wanneer we verantwoordelijk zijn voor wat we doen. Clarke's recente boek gaat daarentegen over wat we *niet* doen, dus over onze omissies, wat het eigenlijk zijn, en over wanneer we verantwoordelijk zijn voor onze omissies. Het is een heel helder en leuk geschreven boek. In het volgende bespreek ik centrale puzzel uit hoofdstuk 7.

Om te zien wat er zo puzzelt, is het nuttig om het debat in ons achterhoofd te houden. Stel je maakt een exotisch diner voor je vrienden, en een van je vrienden blijkt nogal allergisch te zijn voor een van de specerijen die je in het eten hebt gebruikt, en ze moet weken ziek thuis blijven (met alle gevolgen van dien). Valt jou iets te verwijten? Laten we aannemen dat je niets van de allergie wist, dat je vriendin er zelf ook niets van wist, dat er op internet niets over te vinden was, en dat je niet schuldig gehouden kan worden voor je onwetendheid. Als dat zo is, dan volgt het volgens een algemeen aanvaard principe dat je ook niet schuldig gehouden kan worden voor de handelingen die je doet vanuit die onwetendheid.

Welnu, Clarke's puzzel schept problemen voor dit principe, dat we 'SPOOR' kunnen noemen, en de volgende algemene formulering aanneemt: *een agent kan verantwoordelijk gehouden worden voor een handeling of omissie X, waarvan ze niet wist dat X ontoelaatbaar was, alleen als ze verantwoordelijk gehouden kan worden voor haar onwetendheid dat X ontoelaatbaar was.* Met andere woorden: als het niet haar schuld is dat ze niet wist dat X ontoelaatbaar was, dan is X ook niet haar schuld. Dit is een 'spoor' omdat de schuld voor X altijd terugvoert naar schuld voor onwetendheid over X. Zeer plausibel en breed onderschreven.

Clarke's puzzel bestaat uit het volgende gedachte-experiment (p. 164). Hij wil net naar huis gaan als zijn vrouw belt dat de melk op is. Hij komt langs de winkel, dus belooft zijn vrouw dat hij melk mee zal nemen. Op weg naar huis begint hij te dromen over een nieuw paper dat hij aan het schrijven is. Hij is met zijn gedachten elders, en als hij thuis aankomt, is hij de melk vergeten. Dat ze geen melk hebben voor het ontbijt is natuurlijk geen groot probleem, maar dat wil niet zeggen dat hem niets te verwijten valt. De vraag is echter of we Clarke schuldig kunnen houden in het licht van SPOOR.

Als SPOOR klopt, dan zou Clarke schuldig moeten zijn voor het feit dat hij, toen hij langs de winkel kwam, niet bewust was dat hij daar had moeten stoppen. Maar waar zou die schuld vandaan kunnen komen? Allereerst had Clarke redenen om op zijn geheugen te vertrouwen. Normaal vergeet hij deze dingen niet. Hij zou natuurlijk een alarm in zijn telefoon kunnen plaatsen, of een groot teken op zijn autoraam kunnen plakken, maar dat zou volgens Clarke compulsief geweest zijn, en het valt hem niet te verwijten dat hij dat niet deed. Ten tweede valt het hem niet te verwijten dat hij aan zijn werk dacht onderweg. Hij doet dat vaak, zonder dat dit hem voor enige problemen stelt. Tot slot kan de schuld niet teruggevoerd worden naar een gebrek aan aandacht voor zijn vrouw. Clarke stelt dat hij dat probleem niet heeft.

Kortom, Clarke lijkt niet schuldig voor het feit dat hij niet bewust was dat hij moest stoppen bij de winkel (p. 165). Maar als SPOOR klopt, dan volgt het dat hij ook niet schuldig kan zijn voor zijn verzuim om te stoppen, en de melk vergat mee

te brengen. Maar dat klopt volgens Clarke niet: daar is hij wel schuldig voor. Clarke concludeert dat SPOOR overboord moet (p. 174).

Echter, SPOOR zouden we niet zomaar op moeten willen geven. SPOOR geeft immers een plausibele richtlijn over wanneer iemand geëxcuseerd is op basis van onwetendheid: een agent is geëxcuseerd voor haar gedrag als de onwetendheid van waaruit ze handelt niet haar schuld is. Waar filosofen het over oneens zijn – en waar ze verschillende theorieën over verdedigen – is wanneer onwetendheid schuldig is of niet, maar SPOOR accepteren ze vrijwel allemaal. Dus, wat als we in tegenstelling tot Clarke, SPOOR willen behouden? Er lijken slechts drie opties:

- (1) SPOOR – het verband ontkennen tussen schuld voor gedrag en schuld voor de onwetendheid waaruit gehandeld wordt – ontkennen.
- (2) Stellen dat Clarke toch niet schuldig is voor zijn gedrag.
- (3) Stellen dat Clarke toch wel schuldig is voor zijn onwetendheid.

(1) willen we vermijden, maar noch (2) en (3) lijken plausibel. Dat is de puzzel. Voor Clarke is (1) acceptabel omdat hij een alternatieve theorie in petto heeft. Volgens hem is iemand geëxcuseerd op basis van onwetendheid, ruwweg, als het niet redelijk was van haar te verwachten dat ze beter had geweten gegeven haar kennis- en wilsvermogens. In Clarke's geval zouden we echter wel mogen verwachten dat hij beter had geweten: hij had alle relevante vermogens om te stoppen bij de winkel en de melk mee te brengen. En daarom zou hij niet geëxcuseerd zijn voor het vergeten van de melk (zelfs al is hij niet schuldig voor zijn onwetendheid).

Ik denk niet dat dit iedereen tevreden stelt. Het levert namelijk een theorie op waarin agenten *niet* schuldig zijn voor hun onwetendheid, maar waar het *wel* redelijk is om te verwachten dat ze niet onwetend zijn.

Mijn speculatie is dat de puzzel schuil gaat in het type voorbeeld dat Clarke bestudeert. Het gaat immers niet om echte onwetendheid. Clarke weet best dat hij de melk moet meenemen; hij heeft het immers beloofd en zou het zo beamen als je hem ernaar zou vragen. Het voorbeeld is eerder een geval waarin de agent vergeten is wat hij moet doen en er op het moment van de betreffende omissie niet van bewust is dat hij iets fout doet. Dit verschilt van gevallen van echte onwetendheid (zoals het geval van het exotische eten, waar ik mee begon). Meer nog, en dit geeft Clarke zelf toe op p. 175, het zou kunnen zijn dat voor die laatste gevallen – een centrale klasse van gevallen – SPOOR wel op gaat.

In elk geval is Clarke's puzzel lastiger uit de weg te ruimen dan je zou hopen. Ik kan zijn boek aanraden aan iedereen die geïnteresseerd is in alles wat we *niet* doen.

Jan Willem Wieland